

SZÍNHÁZ

A FALU ROSSZA, AVAGY A NEGYEDIK ABLAK

Napok óta megoldatlan rejtély számomra: ha adva van egy csúnya, szemüveges, ó-lábú, ügyetlen lány, akit látva egy pillanatra se jutna eszünkbe, hogy nő, vagy nő lesz belőle – még akkor sem, ha ő megszállottan szerelmes a falu legszebb férfiába –, mert szégyenkémmel rondán elbánt a természet, akkor miért ennek a szőke teremtesnek még fekete Hitler-bajuszt is az orra alá ragasztani? Saját született csúnyasága nem elég? Túlcsonduló ötlet, állapíthatjuk meg. Csakhogy ezzel nem lehet napirendre térni felette, mert – mint cseppben a tenger – az egész előadás benne van.

Hernyák György népszínházrendezése kétségtelenül invenciózus munka, tele van rengeteg remek ötlettel, de vannak benne üresjáratok, s nemegyszer – mint a Boriskát játszó Vicei Natália bajuszos túlcsondítása esetében – a rendező nem érzi a mértéket. Holott a paródiában is van mérték, mert van – kell hogy legyen – célja a parodizálásnak, ne legyen öncélú.

Ha Hernyák előadása kapcsán a szokásosnál többször merül fel a kérdés, mi miért van, mit minek érdekében csinálnak, akkor feltehetőleg baj van a céllal, nem világos, mire megy ki a játék, miért halmozza a rendezés azt a rengeteg ötletet, melyekből másik három előadás is vígan megélne.

Próbáljunk logikusan gondolkodni.

A választott darab a magyar dramaturgia leghosszabb életű vonulatának, a népszínház műnek talán legismertebbje. Tóth Ede műve, *A falu rossza* ugyanis évtizedekig volt a vidéki színházak és műkedvelők repertoárdarabja, amint ezt a jugoszláviai magyar amatőr színjátszás két háború közötti életét dokumentáló almanach, az 1940-ben kiadott *Bokréta* is beszédesen igazolja. A népszínház itt valóban divat volt, talán még akkor is, amikor másutt már kiment a módiból. Sőt kétségtelen, hogy olykor még manapság is elővesznek a műkedvelők egy-egy népszínházi művet, silányabbat *A falu rosszánál*. Ettől függetlenül azonban nem állítható, hogy színjátszásunkban divat a népszínház. Műfajparódiaként tehát nem sok értelme van előadni. Kétségtelen azonban, hogy napjainkban is eluralkodóban van egyfajta mű-élvezet, nevezetesen a műdalok élvezete, hihetetlen népszerűsége. S mivel a népszínház alaptulajdonsága éppen a műviség, az igazi problémák helyett álproblémákat, a valódi falu helyett nem létező falut mutat be, szereplői úgy viszonyulnak a hús-vér emberekhez, ahogy a művirág viszonyul a virághoz, nem látszik rossz ötletnek, hogy a műdalok iránti feltétel nélküli rajongást egy népszínház előadásával tegye gúny tárgyává a színház. Annál is inkább tehetné, mert a népszínház művek szerkesztés, dramaturgiai feltételezett tartozékai a dalok. Szinte mást sem kellene tenni, csak kicserélni *A falu rosszába* eredetileg beépített dalokat napjaink muskátlizenéjének

Újvidéki Színház – Tóth Ede: *A falu rossza, avagy a Negyedik ablak*. Népszínház – rémdráma. Rendező: Hernyák György, Díszlet és jelmez: Mihajlović Annamária. Zene: Bakos Árpád, Hernyák György. Szereplők: Kovács Frigyes, László Sándor, Vicei Natália, Faragó Edit, Törköly Levente, Jódal Bicskei Elizabeta, Ábrahám Irén, N. Kiss Júlia, Ladik Katalin, Giricz Attila, Bicskei István, Simon Mihály, Szilágyi Nándor.

„gyöngyszemeivel”. És ezt Hernyák meg is teszi, de nem kellő hangsúllyal, ilyékppen nem is kellő eredménnyel. Legtöbbször Kónya, a kántortanító (Gircz Attila) gyűjt muskátlinótára, mégpedig igen remek rendezői ötlettől támogatva. A szüntelenül részeg kántor amikor időnként fel-felriad, az első hallott szóra, nóta jut az eszébe, s már kornyikálja is, míg hőtrészezen újból el nem terül. Csakhogy a kántor túlságosan is mel-lékszereplő, szinte semmi köze sincs ahhoz, ami a színpadon történik, s azokhoz, akik a színpadi történetnek a szereplői. Ilyetén a személyéhez fűződő, az általa kifejezett, ér-vényesített paródia sem talál célba, a kántor kornyikálásának szinte nincs is paródiaérté-ke, mert örökös részegsége más irányba viszi figyelmünket, részegsége az érdekes, nem az, amit énekel.

Pedig hogy a zenének különös szerepet szán a rendező, azt mutatja, hogy a műdalok mellett filmzene- és operazene-részleteket is hallunk, mégpedig funkcióval, de a három-féle zene keverésének értelme, célja már nem derül ki. Nem hiszem, hogy más szerepe van egy-egy dalrészletnek, mint, hogy abban a pillanatban segítse a színpadi ötletet, gagértéke van. Ez kétségtelenül fontos, de igazi értelme csak akkor lenne, ha az ötletek egy rendszer részeivé, előadássá szervesülnének. Hernyák György rendezésének in-kább csak önálló ötletei vannak, mintsem egységes előadásképe. Ilyen önállósuló ötlete az előadásnak, hogy egy szerep nélküli színész – Szilágyi Nándor – hol Hamletként, hol Carmenként, hol Tarzan vagy Rambo szerepében tűnik fel. Ez rendre mulatságos, de teljesen értelmetlen, felesleges. Egyet azonban bizonyossá tesz: a rendező ezúttal mást nem akar, mint jó poéneket felsorakoztatva, olykor halmozva szórakoztatni. Ez kétség-telenül szép és remek dolog, de kérdés, elegendő-e igazi színházi élmény kiváltására. Hernyák, nem győzöm ismételni, rengeteg remek ötletből építkezik, de ugyanakkor ah-hoz az emberhez hasonlít, aki évek óta nem evett semmilyen édességet, s amikor végre alkalma nyílik rá, nem tud vele betelni, mindent csak kipróbál, mindenbe csak beleha-rap. Ha lehet létjogosultsága ennek az előadásnak, akkor az, hogy megmutatja, mit rejt egy eddig kihasználatlan rendező. Azt mondhatnám, amit ezúttal láttunk Hernyáktól, az majd következő rendezéseiben kap értelmet. Most csak megmutatta, lássátok, íme, én ezt tudom.

Külön említendő a kettős műfaji megjelölés: népszínmű – rémdráma. Az elsőt értem, a másodikat nem. Mert annak alapján, hogy a végén mindenki meghal, a *Hamlet* vagy a *Macbeth* is lehetne rémdráma, holott nem az. Vagy azért találta ki a rendező a filmes be-fejezést, a *Dinasztia* című tv-sorozatból kölcsönözve a fájdalom nélküli tömegmészárlás ötletét, hogy ezáltal mintegy keretbe zárja az előadást, amely a filmek főcímét idézve kezdődik? Egy filmes ötlet az elején, egy filmes ötlet a végén? Elfogadható, csak az nem, illetve az nem teljes egészében, amit a két ötlet keretbe zár.

Mit mondhat a kritika egy koncepciótlan előadás alapján a színészekről? Aki megen-gedi, hogy magával sodorja az ötletáradat, az eleinte mulatságos, később sablonos unal-mas (László Sándor, Faragó Edit, némileg Kovács Frigyes, Vicei Natália), az ő játéku-kban van a legtöbb üresjárat, s a legtöbb – jobb híján vállalt – önismétlés. Remek a három pletykás falusi öregasszonyt összekötve, egyszerre mozgatni, de mintha a rendezés ke-vesebb játéklehetőséget biztosítana a számukra, mint amennyit az ötlet megérdemelne. Kár, mert az N. Kiss Júlia, Ábrahám Irén, Ladik Katalin trió láthatóan élvezi a játékot. Nem állítható ez a címszerepet alakító Törköly Leventéről, aki ennek ellenére néhány

remek ötlettel ügyesen karikírozza nem Göndör Sándort, a falu rosszát, hanem a szereptípust. Akárcsak Jódal Bicskei Elizabeta Finum Rózsiként a könnyűvérű, független, de kiközösített falusi nőt. Vagy Simon Mihály a kilométer hosszú káromkodások közé tekerődött bérest. Az est messzemenően legjobb, legkidolgozottabb, legkomplettebb alakítását Bicskei István nyújtja Gonosz Pista szerepében. Az ő játékából érződik első-sorban a többiekhez való viszony, s egyedül ő él a jellemábrázolás eszközeivel, mert nem elégszik meg a helyzetkomikummal, nem helyzeteket akar bemutatni, hanem a helyzetekben az embert is láttatja. Ő az, kinek játékában az a rendezői szándék is érvényesül, miszerint egyszerre kell láttatni a történetet, a szereplőket s adni ezek karikatúráját, kritikáját is. Nála egyesül a belső ábrázolás és külső szemlélet.

Sem népszínházi művet, sem népszínházi paródiát nem kaptunk, rémdrámát sem, de futó szórakozásban részünk volt. Lehet, hogy ez is elég. De a kritikus olyan okvetetlenkedő néző, aki tudni akarja, mi miért történik, került az előadásba. Ha talál választ a kérdésekre, akkor elégedett, ha nem, mint ezúttal, akkor kénytelen kételyeinek hangot adni, csak fenntartással dicsérhet.

GEROLD László

ÜRES FORMA

Krleža: Terézvári garnizon – Madách Színház

Ahogy közeledik az ezredforduló, úgy értékelődik föl Közép-Európában a tizenkilencedik-huszedik század fordulója, a Monarchia békebeli békeévtizedeinek konszolidációja – vagy annak visszfénye –, prosperitása – vagy annak látszata –, gemütlichkeisége. Azé az időszaké, amikor Béctől Pestig és Zágrábtól Pozsonyig egyformán jól (vagy rosszul) érezhette magát a polgár, s amikor a középületek, a színházak, a pályaudvarok, a kávéházak mindenütt hasonlóak voltak, miként az életstílus, a közérzet is közel azonos volt.

Századunk írói, művészei (Musil, Kafka, Karl Kraus – hogy csak a legkiemelkedőbeket említsem) hiába ábrázolták kíméletlenül és mélyrehatóan e kor tragikus ellentmondásait, e térségnek máig tartó destabilizálódását eredményező széthullását, ma is él, sőt erősödik a nosztalgia a száz évvel ezelőtti „belle époque” iránt. Ennek a nosztalgiának egyik oka talán az lehet, hogy a formákat és biztos értékeket nélkülöző korunkban áhítozunk egy olyan korszak után, amelyben éltek még a társadalmat, a mindennapokat összetartó formák. Persze tudjuk, hogy jobbára *csak* a formák éltek, s a külső rend képe mögött a rothadás, a szétesettség, a válság lett egyre általánosabb. S hogy ezt tudjuk, abban nagy szerepe van Miroslav Krležának is, aki műveinek jó részében éppen e kettőség mibenlétét és megjelenési formáit mutatta be.

E művek egyike a Temetés Terézvárott című elbeszélése is, amelyben az író a katonaságon belül ábrázolja a megingathatatlanak tűnő rend felbomlását. A katonaság eleve a szigorú formák megtestesítője, ha tehát ennek a felbomlása következik be, akkor a társadalom egészében még súlyosabb az erkölcsi, világnézeti, identitásbeli szétesettség kórképe.